

N:o 187.

Af herr **Fornander**, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående tillsättning af prästerliga tjänster.

I Kungl. Maj:ts nådiga proposition n:o 12 med förslag till lag angående tillsättning af prästerliga tjänster har stiftsbandet lösts i afseende å domprostbefattningarna, äfvensom i det fall, då ny ansökningstid skall utsättas för en ledig prästerlig tjänst, till hvilken tre behöriga sökande icke anmält sig inom den första ansökningstidens utgång. För en lösning af spørgsmålet i öfrigt anses tiden icke vara inne, enär meningarna härom sägas ännu vara synnerligen delade. Och kommitterade hafva ansett sig icke böra i sin utredning till behandling upptaga detta omtvistade spørgsmål, enär »stiftsbandets upplösande — hvilket äfven hör samman med den ännu oafgjorda frågan om reglering af prästerskapets löneförhållanden — torde medföra vidtgående förändringar i den kyrkliga organisationen i öfrigt.»

Att denna frågas fullständiga lösning är eftersträfvansvärd framgår emellertid till och med af ett i motiveringen förekommande uttalande af följande lydelse: »Om stiftsbandet kunde helt och hållet borttagas, skulle man utan tvifvel vinna en afsevärd utjämning af de stora skiljaktigheter i prästerlig befördran, som finnas mellan de olika stiften och som tydligt framgå af de vid detta betänkande fogande tabeller». (Kursiveringen gjord af undertecknad.)

Ehuruväl jag genom upptagande af detta spørgsmål riskerar att »trötta ut Riksdagen», såsom orden föllo under 1903 års debatt i Första Kammaren om denna fråga, så — om Andra Kammaren redan vid fyra riksdagar, 1900—1903, utan votering, de tre sista äfven utan diskussion, uttalat sig

för utsträckning af prästerskapets ansökningsrätt eller åtminstone en underdånig skrifvelse med begäran om utredning af frågan och Första Kammarens minoritet, som vid nämnda riksdagar röstat för samma uttalande, varit i stigande — då frågan nu, genom ej mindre framläggande af förslag till lag angående tillsättning af prästerliga tjänster, än äfven bebådadt framläggande vid denna riksdag af förslag till lag om reglering af prästerskapets aflöning blifvit fullt aktuell, bör tillfället att få bort stiftsbandet ej lämnas obegagnadt.

De anmärkningar, som framkommit emot ett sådant upphäfvande äro ännu den dag i dag är fotade på de skäl, som i detta syfte anfördes af 1868 års kyrkomöte, nämligen:

att det hvarken för prästen eller församlingsvården kunde vara gagneligt, att för prästerskapet i allmänhet utsikter öppnades till prästerlig befordran inom ett allt för stort område, alldenstund därigenom utan tvifvel transportsökandet skulle blifva vida allmännare än nu vore händelsen;

att, då icke vore fråga om församlingarnas kallelserätt, utan om prästernas ansökningsrätt, genom rättigheten att söka prästsysslor öfver hela riket, fördelarna för prästerskapet i själfva verket icke blefve större än för närvarande, enär vid hvarje lägenhet ansökningarna, om de blefve från hela riket tillåtna, skulle blifva i samma mån talrikare;

att den viktiga kontinuiteten vid uppsikten från stiftsstyrelsernas sida öfver prästens lära och lefverne skulle i väsentlig mån rubbas och i följd däraf samma styrelser komma att sakna den närmare personliga kännedom om prästerskapet, hvilken, genom föreskriften att vid förslags upprättande afseende skall fästas å personernas nit och försiktighet i ämbetets handhafvande, vore af så synnerlig vikt och betydelse; och slutligen,

att därigenom grunden för hela den närvarande stiftsindelningen blefve rubbad och församlingarna möjligen kunde komma att till stor del betjänas af församlingslärare, hvilka vore främmande för de särskilda orternas egendomliga förhållanden.

För min del kan jag dock ej finna annat än att 1901 års lagutskotts bemötande af detta uttalande fortfarande har sin giltighet och då detta utskottsbetänkande förut varit bestämmande för Andra Kammarens enhälliga och Första Kammarens minoritets beslut i och ställning till denna fråga, tillåter jag mig att därur återgifva följande:

»Hvad förstnämnda betänklighet vidkommer, bör, efter utskottets förmenande, åt densamma ej tillerkännas vidare vikt. Äfven om till en början ett borttagande af inskränknungen uti prästernas befordringsrätt skulle hafva till påföljd, att transportsökandet blefve mera allmänt än nu är fallet, skulle förhållandena helt visst af sig själfva ganska snart tillfredsställande regleras, och för öfrigt förefunnes ju intet hinder att, därest så ansåges nödigt, emot ett öfverdrifvet transportsökande vidtaga särskilda åtgärder utan att hindra prästernas befordringsrätt i allmänhet.

Beträffande invändningen, att det för prästerna ej skulle blifva någon större fördel att få ansökningsrätt inom hela riket, eftersom ansökningsarnas antal komme att i motsvarande proportion ökas, kan denna nog hafva sitt berättigande i fråga om prästerna i de uti befordringsafseende mera lyckligt lottade stiftet, men äger uppenbarligen ej någon tillämpning för sådana fall, då det egna stiftet ej erbjuder några som helst befordringsmöjligheter, och utsikten till befordran alltså har sin grund utslutande i rättigheten för prästman att söka beställning äfven utom detta.

Att stiftsstyrelserna skulle få svårare än under nuvarande förhållanden att handlägga de prästerliga befordringsärendena, må villigt erkännas, men denna omständighet kan efter utskottets mening ej vara tillfyllest att motivera en inskränkning uti prästerskapets befordringsrätt, som ej har någon motsvarighet inom öfriga grenar af statsförvaltningen. För öfrigt torde nämnda svårigheter väsentligt öfverskattas. Stiftsstyrelserna äga ju vid befordringsärendenas handläggning tillgång till intyg från vederbörande stiftsstyrelse om en sökandes skicklighet och lämplighet för sitt kall, och om för något fall de upplysningar, som därigenom kunde inhämtas, vore ofullständiga och otillräckliga, torde svårighet ej möta att genom skriftväxling komplettera hvad som i ett eller annat afseende kan brista.

Hvad slutligen angår farhågan, att, därest den ifrågasatta utsträckningen af prästernas befordringsrätt genomfördes, församlingarna skulle allt som oftast utsättas för att till församlingslärare erhålla personer, hvilka voro främmande för de särskilda orternas egendomliga förhållanden, förefinnes häremot ganska verksamma garantier uti prästens eget intresse att ej blifva ställd på en plats, som ej lämpar sig för honom, samt uti församlingens pröfning af en sökandes lämplighet för en viss prästerlig befattning. Det torde ej behöfva befaras, att församlingarna komma att sakna den närmare kännedom om sökandens person och åskådning, som för bedömande af denna lämplighet kunde i särskilda fall erfordras.

Dessutom bör uppmärksammas, att ansökningsrätten för folk- och småskolelärare, beträffande hvilka det torde vara lika angeläget som i fråga om prästerna, att de äga kännedom om egendomligheterna i befolkningens

lynne och åskådning å den ort, där de skola verka, för närvarande är utan inskränkning till vissa på förhand bestämda delar af riket, och att detta förhållande, så vidt utskottet känner, ej föranledt några olägenheter af den beskaffenhet, som senast antydts.

Slutligen förtjänar såsom en omständighet af vikt att framhållas, hurusom den i motionen föreslagna förändringen är ägnad att befordra enheten och sammanhållningen inom kyrkan och motverka uppkomsten af ensidiga riktningar därinom, hvilket förhållande, efter utskottets tanke, måste anses såsom en väsentlig fördel för kyrkan själf».

Utom vid här ofvan angifna riksdagar har frågan om rättighet för präst att öfver hela riket söka prästsyssla, till hvilken han innehar kompetens, förekommit så tidigt som 1867, då Riksdagen den 14 maj i underdånig skrifvelse till Kungl. Maj:t uttalar den uppfattningen att begränsningen i befodringsrätten för dem, som ägna sig åt kyrkans tjänst, har länge utgjort föremål för klagan, såväl bland prästerskapet, enär en sådan begränsning icke har någon motsvarighet bland öfriga ämbetsmannakårer, som äfven inom församlingarna, hvilkas rätt och bästa bör vara utgångspunkten för lagstiftningens åtgörande i detta hänseende, att någon olägenhet af den ifrågasatta förändringen icke heller bör vara att emotse, då lämpliga föreskrifter torde kunna meddelas angående befodringsärendena och ämbetenas tillsättande; samt att önskvärdt vore, det rättigheten att söka prästsysslor öfver hela riket kunde hvarje präst medgifvas utan hänsyn till hvilket stift han tillhörde.

Klagomålen öfver anmärkta missförhållandet såväl med hänsyn till prästerskapet som församlingarna, hafva icke afstannat sedan 1867, och hvad särskildt angår det påståendet, att bland prästerskapet icke skulle finnas någon synnerlig liflig önskan att komma i åtnjutande af sådan utsträckt ansökningsrätt, så har detta genom uttalanden och resolutioner vid prästmöten blifvit så tydligt emotsagdt, att ett bibehållande af en sådan uppfattning numera är otänkbar.

Sälunda behandlades vid prästmötet i Västerås år 1900 förslag om »att stiftets kyrkomötesombud vid nästa kyrkomöte ville väcka motion därom, att prästernas ansökningsrätt måtte i likhet med folk- och småskolelärares utsträckas till svenska kyrkans alla församlingar».

Detta yrkande motiverades sålunda: »Det händer icke sällan, att flera viktiga tjänster blifva lediga nästan samtidigt i ett stift, och dessa måste då besättas med för tillfället inom stiftet tillgängliga krafter. Uppenbart är, att det vore i dylika fall en vinst för församlingarna, om de kunde få sökande från hela kyrkan. Åter inträffar, att under årtal någon lämplig plats för präst, som önskar befordran, icke blir ledig inom stiftet. Det

vore ju då en fördel för prästen, att han kunde anmäla sig som sökande hos hvilket domkapitel som helst. Och svårigheten för domkapitlen att med prästernas utvidgade befordringsrätt uppsätta förslag vore ju icke större än skolrådets, som ha att mot hvarandra väga ansökningar från hela riket, och sämre kunna ju förslagen icke bli, än de med den nuvarande begränsningen till stiftet visat sig kunna vara.

Men i denna sak vore af allra största betydelse, att den isolering, hvari både prästerna och stiftet nu stå till hvarandra, upphäfdes, och prästerskapet mera kunde känna sig som en man till ökad kraft i gemensamt arbete för de många betydelsefulla uppgifter, som äro svenska kyrkan förelagda.»

Denna framställning blef af prästmötet bifallen.

Men än vidare. Vid Uppsala ärkestifts prästmöte 1902 förelågo tre motioner angående utsträckning af prästerskapets ansökningsrätt.

I en af dessa framhölls, att med ansökningsrättens utsträckning skulle följa bland annat, att de nu i de olika stiftet så olika befordringsförhållandena utjämnades. Prästlöneregleringskommitténs förslag, som i ärkestiftet föreslår indragning af 59 ordinarie tjänster och i Härnösands stift upprättandet af 51 nya ordinarie tjänster, syntes förutsätta en af stiftsgränserna oberoende ansökningsrätt, enär eljes inom dessa stift befordringsutsikterna skulle ställa sig allt för olika. Af större vikt än möjliga förbättringar i prästernas yttre villkor vore dock vinsten för vår kyrka och vårt folk, om bortfallandet af skrankorna mellan de nu befintliga slutna stiftskretsarna skulle kunna bidra till vår kyrkas »konsolidering» genom att närma Sveriges prästerskap till hvarandra, förmedla större enhet i åskådning och kyrklig sed och stärka känslan af samhörighet och sammanhållning, hvilket i sin mån skulle, med den centrala ställning i vårt lif, som vår folkkyrka intar, blifva ett betydelsefullt led i tidens enande och samlande nationella arbete.

Med anledning af motionerna i frågan beslöt prästmötet uttala sig för upphäfvande af den uti § 3 mom. 1 af lagen den 26 oktober 1883 angående tillsättning af prästerliga tjänster stadgade inskränkning uti prästernas befordringsrätt.

Ett betydelsefullt faktum för denna frågas rätta bedömande torde denna omständighet få anses utgöra, att prästmötena i tvenne stift, redan vid första behandlingen af ärendet, uttala sig för en af stiftsgränserna oberoende ansökningsrätt.

Äfven om man, vid bedömande af denna fråga, ingår i närmare granskning af de utlåtanden, som kyrkolagsutskottet vid 1903 och 1908 års kyrkomöten afgifvit med anledning af väckt motion med förslag att

kyrkomötet måtte i underdånig skrifvelse hemställa, att Kungl. Maj:t täcktes taga under öfvervägande, huruvida och under hvilka villkor den stadgade inskränknigen i prästernas befordringsrätt lämpligen må kunna upphävas, så finner man, att dessa skäl äro ej så tungt vägande, att man — äfven då de sammanfattas i en sats som denna: »Ärendet har varit föremål för undersökning och ompröfning af dem, som häruti hafva största erfarenheten, och det har efter undersökningen bland dem varit en alldeles enhällig mening om omöjligheten att genomföra detta utan att omhvälfva hela den ordning, som hittills gällt rörande befordringsväsendet inom svenska kyrkan» — behöfver uppgifva det berättigade krafvet *dels* att prästerskapet, lika litet som andra ämbetsmannakårer, vid befordran ej bindas vid ett visst på förhand uppgifvet begränsadt område af vårt land; *dels* ock att församlingarna vid eventuell ledighet böra kunna påräkna sådana sökande, som för platsen i fråga kunna vara mest lämpliga.

Förhållandena i vårt samfundslif blifva nämligen numera i det ena samhället, den ena församlingen efter den andra mer och mer komplicerade, framför allt genom uppkomsten ute på landsbygden, vid stationssamhällen och annorstädes af stora industricentra med en talrik arbetarebefolkning, inom hvilken alla sociala strömningar jäsa och sjuda. Af huru oändligt stor betydelse det är, att det prästerliga ämbetet i sådan församling uppbäres af den lämpligaste mannen, en som med hänförelse, i tro och förhoppning kan upptaga och fullfölja det evangeliska och kyrkliga prediko-, själavårds- och församlingsarbetet, inses mer än väl af hvarje vår svenska folkkyrkas vän. Visar sig då, såsom understundom händt, att vid ett eller annat tillfälle, t. ex. att förslag till flere samtidigt lediga prästerliga tjänster bundit den eller dem, som nu kunnat inom eget stift ifrågakomma, den mest lämplige skulle kunna vinnas blott utanför stiftsgränsen, så är jag fullt öfvertygad om, att hellre än att låta allt bero vid de förhållanden som nu äro rådande, hellre, säger jag, vore väl de flesta med om, att äfven om så fordrades omhvälfva hela den ordning, som hittills gällt rörande befordringsväsendet inom svenska kyrkan, än att förmena en församling förmånen att till själasörjare få den, som af de invecklade förhållandena på platsen hade, mänskligt att se, de behöfliga förutsättningarna att göra det bästa möjliga. Men hvarför skulle just hos oss sådana oöfverstigliga hinder till denna reforms genomförande förefinnas?

Jo, säger 1903 års kyrkolagsutskott: »det skulle blifva svårt om icke omöjligt att, såsom nu sker, vid upprättande af förslag taga hänsyn till de sökandes större eller mindre lämplighet i allmänhet och särskildt för den befattning, som sökes. En sådan pröfning förutsätter nämligen, att domkapitlet om de sökande äger en noggrann personlig kannedom.»

Utan att närmare inlåta mig på ett bemötande af detta uttalande, vill jag blott hänvisa till vårt grannland Finland, hvarest, genom stadgandet i finska kyrkolagen af år 1869, denna nu hos oss påkallade reform blifvit genomförd.

Den finska kyrkolagen säger härom: »Har han», den tjänstsökande, »i annat stift eller vid något verk, som icke under domkapitlets uppsikt lyder, tjänstgjort, inlämne ock vittnesbörd af den eller dem, som öfver hans tjänstebefattning på ämbetets vägnar tillsyn hafva.» I Finland har en präst ansökningsrätt öfver hela landet, och efter hvad som med förhållandena där förtrogna meddelat, skulle det finska prästerskapet icke vilja få tillbaka det gamla tillståndet, ty man anser det allmänt vara en fördel att hafva rätt att söka öfver hela landet.

Ej heller inom annan protestantisk kyrka i Europa finnes något dylikt tvång som stiftsbandet. Detta tvång leder ock till att vår svenska folkkyrka i verkligheten sönderfallit till lika många småkyrkor som det finnes stift. Huru hämmande detta förhållande skall vara för en lifgifvande omsättning af de själavårdande krafterna och ett allsidigare utnyttjande af de olika andliga gåfvorna inses mer och mer. Till och med inom kyrkomötet har behofvet af stiftsbandets upphäfvande småningsom gjort sig mera gällande. Om sålunda vid 1903 års kyrkomöte förslag om skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning af ärendet utan votering afslogs, kunde 1908 års kyrkolagsutskotts hemställan, att ifrågasatta skrifvelseförslag icke måtte till någon kyrkomötets åtgärd föranleda, ej samla mera än 28 röster, då däremot för yrkandet om skrifvelse med begäran att ansökningsrätt till ordinarie prästerlig befattning inom svenska kyrkan måtte stå öppen för hvarje därtill behörig prästman i hela riket afgäfvos ej mindre än 24 röster.

Påvisadt är afven hurusom själavårdsarbetet inom vårt land, genom den hittills varande stagnationen i kyrkans organisations- och nydaningsarbete, är så ytterst ojämnt fördeladt, att den för afgifvande af förslag om förändringar i den kyrkliga indelningen och organisationen tillsatta kommittén föreslagit dels indragning af tillhoppa ej mindre än 501 nuvarande ordinarie prästerliga tjänster och dels inrättande af ett likaledes betydande antal (297) nya sådana tjänster å orter, där sådant ansetts behöfligt, förnämligast i den nordligare hälften af landet.

»Man må», säger därför en ledamot i 1908 års kyrkomöte, »med skal fråga sig, huru dessa nya prästerliga tjänster, då inom en icke allt för aflägsen framtid de komma till stånd, skola kunna förses med innehafvare, därest icke stiftsbandet löses. Man må ytterligare undra, huru det skall gå med det extra ordinarie prästerskapets befördran i stift sådana

som Uppsala, Linköping, Skara, Strängnäs, Växjö, Kalmar och Visby stift, hvarest enligt prästlönereglingskommitténs förslag skola indragas respektive 59, 72, 51, 33, 33, 19 och 11 prästerliga beställningar, *utan att några nya sådana föreslagits i stället*. Om icke ansökningsrätten lämnas öppen, måste ovillkorligen inträffa en stagnation, som, låt vara att den allmänna omregleringen icke kan komma att på en gång genomföras, må kunna, såsom tidsförhållandena gestalta sig, blifva rätt ödesdiger och i alla händelser ytterst bekymmersam för kyrkan.»

De formella betänkligheter, som mot detta förslag kunna anföras och de möjliga rubbningar i denna lags detaljbestämmelser, som däraf kunna föranledas, hafva ej förbisetts. Jag tillåter mig därför anhålla att vederbörande utskott måtte formulera de ändringar i detta lagförslag, som af min motion kunna föranledas.

På grund af hvad jag sålunda anført, får jag vördsamt hemställa,

att Riksdagen vid antagande af Kungl. Maj:ts förslag till lag angående tillsättande af prästerliga tjänster behagade besluta sådan ändring i förslaget, att ansökningsrätt till ordinarie prästerlig befattning inom svenska kyrkan måtte stå öppen för hvarje därtill behörig prästman i hela riket.

Stockholm den 4 februari 1909.

Alfr. Fornander.